

SEYYİD AHMED B. MUSTAFA ES-SÂRÛHÂNÎ EL-LEÂLÎ VE ŞERHU'L-EMSİLE ADLI ESERİ

SAYYID AHMED B. MUSTAFA ES-SÂRÛHÂNÎ AL-LEÂLÎ AND HIS WORK NAMED SHARH AL-AMSILA

Süleyman TÛLÛCE¹, Bahattin ABAK²

ÖZET: Sâmi dilleri ailesinden olan Arapça İslam Dini'nin temel kaynakları Kur'an ve sünnetin dilidir. Bu kaynakları hakkıyla anlamak büyük oranda Arapça'yı incelikleriyle bilmekle mümkündür. Bu incelikleri sistematik hale getirerek dili hatalardan koruma ve diğer insanlara aktarma ihtiyacı neticesinde Arapça grameri ortaya çıkmıştır. İslam âlimleri bu dil üzerine güzel çalışmalar yapıp kıymetli eserler telif etmişlerdir. Ancak bu eserlerin bazıları hâlâ kütüphanelerin raflarında durmakta gün yüzüne çıkmak için kendisine uzatılacak bir el beklemektedir. Dolayısıyla raflarda bir medeniyet ve tarih yatmaktadır. Medeniyetine ve tarihine sahip çıkmayan milletler başka medeniyetin ve tarihin esiri olmaya mahkûmdur. Bu bilinçle biz de gün yüzüne çıkmayı bekleyen kıymetli bir eseri tahkik ederek ilim erbâbının hizmetine sunmak istedik.16.yy'da yaşamış Seyyid Ahmed b. Mustafa el-Leâli merhumun "*Şerhu'l-Emsile*" adlı eserin müellifini ve mezkûr eserini ilgili kitlelere ulaştırmayı hedefledik.

Anahtar sözcükler: Seyyid Ahmed b. Mustafa el-Leâli, Yazma eser, Sarf, Emsile.

ABSTRACT: Arabic language which is a member of Semitic languages family is the language of the main sources of Islam, Qur'an and Sunnah. To understand these sources well depends on a good knowledge of Arabic. The grammar of Arabic has emerged as a result of the need to protect the language and transfer it to other people in a systematical way. Islamic scholars have made a fine work on this language and have written valuable works. However, some of these works still stand on the shelves of their libraries and are waiting for a hand to be extended to the day. Therefore, there is a civilization and history on the shelves. Nations that do not protect their civilization and history are condemned to be slaves of other civilizations and history. With this consciousness we also want to present a valuable work waiting for the day to appear in the service of the scholars of science. So we aimed to transfer "*Sharh al-Emsile*" the work of Sayyid Ahmed b. Mustafa al-Leâli who lived in the sixteenth Century and its author to the people interested in.

Keywords: Sayyid Ahmed b. Mustafa el-Leâli, Manuscript, Morphology, Amsila.

1. GİRİŞ

Bir milletin kültür mirası o milletin varlığında temel kabul edilir. Yazma eserler ise bir medeniyetin kalbi mesafesindedir. Zira bu eserler gelecekteki insanların inanç, kültür ve yaşamlarında bir kılavuz niteliğindedir. Tarihinden ve kültürlerinden kopan toplumlar başka medeniyetlerin esiri olmaktan kurtulamayacaklardır. Geçmişte olduğu gibi bugün de Bağdat kütüphanelerinin başına gelen yıkım ve talanın gelecekte farklı coğrafyalarda diğer kütüphanelerin de başına gelmeyeceğine dair elimizde bir garanti yoktur. Ayrıca dünya kütüphanelerinin karanlık depolarında bulunan yazma eserleri gün ışığına çıkarıp, yayın ve ilim dünyasına kazandırmak dolayısıyla hem mirası hem de medeniyeti korumak adına elzemdir. Bu bakımdan bu eserlerden neşredilmeye layık olanların, edisyon kritikli olarak bir an önce

¹ Prof. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, stulucu@erzincan.edu.tr

²Arş. Gör., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, bahattinabak@hotmail.com

yayınlanması ve alanlarında araştırma yapan ilim adamlarının istifadesine sunulması gerekmektedir.³

Bu amaçla “*Şerhu'l-Emsile*” adlı eserin müellif nüshasını, müellif nüshası yoksa müellif nüshasına en yakın nüshaları tespit edip bu nüshalar üzerinden gerekli incelemeleri yapmak, 16. yy’da yaşamış Osmanlı âlimlerinden Sârûhânî Seyyid Ahmed b. Mustafa el-Leâli’nin telif üslûbunu, yöntemini ve Arap diline yapmış olduğu katkıları ortaya koymaktır. Bunun yanısıra kaynaklarda geniş haliyle olmasa da müellifin hayatına dair ulaştığımız bilgileri kaleme alıp, karanlıkta kalan bir hayatı aydınlatmak ve Arap diline dair bir eseri unutulmaktan kurtarıp gün yüzüne çıkararak ilim taliplerinin hizmetine sunmaktır.

Eserin mevcut nüshalarını tespit etmek için yurtiçi ve yurtdışındaki kütüphanelerimizi tarayarak mümkün olduğu kadar araştırma yaptık. Özellikle T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın www.yazmalar.org adlı resmî internet sitesi, İSAM veri tabanı, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Cami‘u’l-Mahtûtâtî’l-‘Arabiyye sitesi, Milli Kütüphane Kataloğu gibi kaynaklardan tarama yapılmıştır. Bu tarama neticesinde müellife ait kırkın üzerinde nüsha elde edilmiştir. Ancak incelemeler sonucunda az da olsa bazı nüshaların yanlış kayıt edildiğine şahit olduk.

2. 16. YÜZYILDA OSMANLI DÖNEMİNDE İLİM ve SEYYİD AHMED B. MUSTAFA EL-LEÂLÎ’NİN HAYATI

1. 16. Yüzyılda Osmanlı Döneminde İlim

İnsanlar yaşadığı toplumun etkisi altında kalırlar. Müellifin nasıl bir ilmî ortamda yaşadığını ve bu yaşadığı ortamın müellife olan etkilerini ortaya koymak için dönemin ilmî faaliyetlerinden bahsetmenin faydalı olacağına inanıyoruz. Dönemin siyasi, iktisadi, mimari vb. konular tarih kitaplarında kapsamlı bir şekilde anlatıldığından ve konumuzla yakından bir ilgisi olmadığından tezimize almadık.

16.yy’da Osmanlı Devleti birçok alanda olduğu gibi din, dil, edebiyat alanlarında da altın çağını yaşamıştır. Seyyid Ahmed b. Mustafa el-Leâli de yaşadığı dönemin ilmi faaliyetlerinden ve âlimlerinden son derece faydalanmış, günümüze ulaşan kıymetli eserler bırakmıştır.

Devlet adamlarının ilme ve âlime değer vermesi şüphesiz bu altın çağın asli etkenlerindedir. Bu yüzyılda Osmanlı’nın saltanat makamında İkinci Bayezid (1481-1512), Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Kanûnî Sultan Süleyman (1520-1566), İkinci Selim (1566-1574), Üçüncü Murad (1574-1595) ve Üçüncü Mehmed (1595-1603) bulunmuştur.

Tarih, tıp, coğrafya, matematik, atronomi, musiki, hat, resim, nakış, mücellitlik, müzehhiblik vb. birçok ilim, bilim ve sanat bu dönemde zirveye çıkmıştır.

Dönemin ilmi faaliyetlerin başında medreseler gelmekteydi. Osmanlılarda medrese tesisi Gazi Orhan Bey zamanında başlamış gün geçtikçe bu medreselerin sayısı artmıştır. İstanbul’un fethinden sonra bu ilmi hareketler daha da artmış, bazı kiliseler medreseye çevrilmiştir.⁴ Medreseler için dereceli sistemler tanzim edilmiş, başta İstanbul olmak üzere Anadolu’nun her tarafına medreseler inşa edilmiştir. Müellifimizin doğduğu, şehzadeler şehri olan Manisa, kadılık yaptığı ve vefat ettiği yer olan Amasya da bu medreselerden nasiplerini almıştır. Cahid Baltacı XV-XVI. Asırlarda Osmanlı medreseleri adlı kitabında 366 umûmî ve ihtisas medresesini zikretmiştir.⁵ Ayrıca her medresenin bulunduğu yere kütüphanelerin yaptırılması da ilme ve ilim talibine verilen önemin açık bir delilidir. Bu bize müellifin yaşadığı yer ve zamanda ilmi faaliyetlerin ne kadar canlı olduğunu göstermektedir.

³ Seyit Bahçıvan, Yazma Eserlerin Tahkikinde Metodolojik Problemler, *SÜİFD*, 2006, S: 21, s. 61.

⁴ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, bs. 3, TTK Basımevi, Ankara, 1975, II, s. 583.

⁵ Cahid BALTACI, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı medreseleri*, İrfan Matbaası, İstanbul, 1976.

3. Dönemin Âlimleri

16. yy'da tıp, coğrafya, matematik, astronomi, tarih vb. dönemin her sahasında meşhur âlimler mevcuttur. Ancak biz burada İslami ilimlerde temayüz sahibi, müellifimizle çağdaş ve irtibatlı olan âlimlerimizden bahsedeceğiz. Zira müellifimizin asıl ihtisas alanı İslami ilimlerdir. Dönemin İslam âlimlerinin Seyyid Ahmed b. Mustafa el-Leâlî Efendi'nin ilmi hayatına doğrudan ya da dolaylı olarak tesir ettiği kanısındayız. Âlimlerin yaşadığı dönemin ilim ehlinde etkilenmesi tabiidir.

3.1. Alâeddin Ali Kuşçu (ö. 879/1474)

Kuşçu lakabıyla meşhurdur. Semerkand âlimlerinden olup İslami ilimlerin yanında fenni ilimlerde de temayüz etmiştir. Fatih zamanında Molla Hüsrev'le birlikte Semâniye medreselerinin programını düzenlemeye memur edildiği de rivayet edilmektedir.

Kelâm, usûl-i fıkıh, dil, astronomi ve matematik gibi ilimlerde derinleşmiş günümüze kadar gelen eserler bırakmıştır. 879/1474 senesinde vefat ederek Eyüp'e defnolunmuştur.

3.2. Molla Hüsrev (ö. 885/1480)

Asıl adı Mehmed Hüsrev b. Feramerz b. Ali'dir. Osmanlı döneminin fakihî ve müftüsü idi. Fatih Sultan Mehmet kendisi için "Zamanımızın Ebû Hanîfe'si" tabirini kullanmıştır. Usul-i fıkıha dair *Mirkât* ve bunun şerhi olan *Mir'ât* adındaki eseri başta olmak üzere birçok eser telif etmiştir. Fatih Sultan Mehmet Han'ın vefatından bir sene önce 885/1480 senesinde vefat etmiştir.⁶

3.3. Hocaşâde Muslihuddin Mustafa Efendi (ö. 893/1488)

Fatih Sultan Mehmet Han'ın hocası, âlim ve kazaskerdir. Fatih Sultan Mehmet Han'ın talebi üzerine İmam Gazalî'nin *Tehâfütü'l-Felâsife* adlı eserini tetkik etmiş son derece önemli bir eser ortaya çıkarmıştır. Çok sayıda eser bırakan müellif Bursa müftüsü iken 893/1488 senesinde vefat etmiştir. Kabri Emîr Sultan medreseleri karşısındaki caddenin gerisindedir.⁷

3.4. Tokatlı Molla Lütî (ö. 900/1495)

Asıl adı Lutfullah'dır. XV. Yüzyılın son dönemlerinde yaşamış, Sahn-ı Seman müderrisliği yapmıştır. *Ted'îful-Mezbah* adlı eserinin yanı sıra birçok eser telif etmiştir. İbn Kemalpaşa'nın hocalarındandır. 900/1495 senesinde kendisini çekemeyen bazı kimseler tarafından zatına atılan iftiralar sebebiyle idam edilmiştir. Kabri Eyüp'te Defterdar Mahmut Çelebi mescidi yakınındadır.⁸

3.5. İbn Kemal Ahmed Şemseddin (ö. 940/1534)

Meşhur âlim Tokatlı Molla Lütî efendiden ders almış İslami ilimlerin hepsinden nasiplenmiştir. Üç yüz eser ve risale kaleme almıştır. II. Beyazid'in emri ile meşhur *Tevârih-i Âl-i Osmân* adlı Osmanlı tarihine dair bir eser yazmıştır. İlmi şöhretinden dolayı ins ve cinin müftüsü manasına gelen müftî's-sekaleyn unvanı almıştır. Ayrıca eserini tahkik ettiğimiz Seyyid Ahmed b. Mustafa el-Leâlî efendinin hocasıdır. 940/1534 senesinde vefat etmiştir. Kabri Edirnekapı haricine Buhari Tekkesi yanındadır. Uzunçarşılı vefat tarihini 942/1536 diye kaydetmiştir.⁹

3.6. Taşköprülüzâde Ahmed İsamuddin (ö.968/1561)

⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı*, TTK Basımevi, Ankara, 1965, s. 229.

⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı*, s. 653; Saffet KÖSE, *DİA*, XVIII, İstanbul, 1999, s. 207.

⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı*, s. 232; Orhan Şaik Gökyay - Şükrü Özen, *DİA*, XXX, İstanbul, 2005, s. 255.

⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı*, s. 233; Şerafettin TURAN, *DİA*, XXV, İstanbul, 1999, s. 238.

Eş-Şekâîku'n-Nu'mâniyye, Miftâhu's-sa'âde ve Mevzu'atü'l-'Ulûm adlı eserleriyle tanınan Osmanlı âlimidir. Dönemin Kınalızâde ve Ebusuud efendiler gibi büyük âlimler ile aynı dönemde yaşamıştır. Birçok medresede müderrislik görevinde bulunmuştur. Ayrıca İstanbul'da kadılık yapmıştır. Gözleri görmediğinden emekli olmuştur. 968/1561 senesinde vefat etmiştir.¹⁰

3.7. Birgivi (981/1573)

Birgili diye bilinmektedir. Balıkesir'de doğmuş, asıl adı Takiyyüddin Mehmed'dir. İslamî ilimlerde temayüz etmiş, Arapça gramerine dair yazdığı *el-'Avâmil ve İzhâr* kitapları İlim taliplerine büyük hizmetlere vesile olmuştur. Birgivi 981 yılında İstanbul seyahati sırasında vebaya yakalanarak elli iki yaşında vefat etti. Birgi'ye getirilerek defnedildi.¹¹

3.8. Ebusuud Mehmet Efendi (982/1574)

XVI. Yüzyılın ender âlimlerindedir. Eyüp'te doğmuştur. İbn Kemalpaşa'dan ders almıştır. Müderrislik, kadılık ve kazaskerlik yapmıştır. 954/1545 senesinde şeyhülislam tayin edildi. *İrşâdü'l-Akli's-Selim ilâ mezâyâ'l-Kur'ani'l-'Azîm* adlı tefsiri telif ettiği enfes eserlerdendir.¹² Ebusuud efendinin İbn Kemalpaşa'dan ders alması ve vefat tarihinin Seyyid Ahmed b. Mustafa el-Leâli ile yakın olması bize aynı dönem âlimleri olduklarına bir işarettir. 982/1574 senesinde vefat etmiştir. Kabri Eyüp'te mektebinin bahçesinde dir.

Burada dönemin bütün âlimlerinden bahsetmedik. Ancak bahsettiğimiz âlimler Seyyid Ahmed b. Mustafa el-Leâli efendi döneminde ve öncesinde nasıl bir ilmi hayat olduğunu gözler önüne sermektedir.

4. Ahmed B. Mustafa Es-Saruhânî El-Leâfî'nin Hayatı ve Eserleri

4.1. Hayatı

4.1.1. Adı, Nisbesi ve Doğumu

Müellifin hayatını ele alan kaynakları incelediğimizde müellife ait farklı isimlerle karşılaşırız. Bazı kaynaklarımızda es-Seyyid Ahmed Çelebi b. Mustafa, Lâli Ahmed Efendi, Lâli Ahmed Çelebi (Defterzâde) bu isimlerdendir. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yazma eserler sitesindeki bazı kayıtlarda Ahmed b. Mustafa eş-Şurunbulâlî diye kaydedilmesi yanlıştır.

Müellifin telif ettiği eserleri incelediğimizde kendisini "Leâli diye meşhur Seyyid Ahmed b. Mustafa" (سيد أحمد بن مصطفى الشهير بلالي) diye tanıtmaktadır. Doğumu ile ilgili kaynaklarımızda Saruhânî olduğu kayıtlı olup doğum tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.¹³

4.1.2. Tahsili ve Mesleği

İslami ilimlerin her alanından eğitim aldığı yazdığı eserler şahittir. Kadı kâtipliği ve bazı yerlerde kadılık yaptığı bilinmektedir. Sâdî Çelebi (ö. 945/1539), Çivizâde Mehmed Efendi (ö. 995/1587) ve Abdülkadir Hamîdî Çelebi (ö. 955/1548) gibi âlimlere kâtiplik yaptığını *Mecma'ul-Mesâilî's-Şer'iyye Fi'l-'Ulumid'Dîniyye* adlı eserinde zikretmektedir.

Hat sanatında da mahir olduğu *Hattatlarımız* adlı sitede zikredilmekte olup kendisine ait olan *Kavânînu's-Sarf* adlı yazma eseri de sitede mevcuttur.¹⁴

¹⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı*, s. 234; Yusuf Şevki YAVUZ, *DİA*, XL, İstanbul, 1999, s. 151.

¹¹ Emrullah Yüksel, *DİA*, VI, İstanbul, 1999, s. 192.

¹² Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı*, s. 235; Ahmet AKGÜNDÜZ, *DİA*, X, İstanbul, 1994, s. 365.

¹³ Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, (Haz: A. Fikri Yavuz – İsmail Özen), Meral Yay., İstanbul, 1975, c.1, s. 384; Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî* c. IV, s. 86; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yay., c. VI, İstanbul, 1986, s. 74; Nev'izâde Atâyî, *Hadâiku'l- Hakâkik Fî Tekmileti's-Şekâik*, Çağrı Yay., 1989, c. II, s. 44-45. Sadık Erdem, " XV. ve XVI. Yüzyılda Yaşamış Manisalı Divan Şairleri", *Türkbilig*, S. 8, Ankara, 2004, s. 90-91.

¹⁴ *Türk Dili ve Edebiyatı ansiklopedisi*, VI, s. 74; Bursalı Mehmet Tâhir, s. 384; <http://hattatlarımız.blogspot.com.tr/2016/05/hattat-seyyid-ahmed-bin-mustafalali.html> (17.01.2018).

4.1.3. Hocaları

Kaynaklarımızda sadece Allâme İbn Kemal (ö. 940/1533) merhumun ders halkasına yetiştirdiği kayıtlıdır.¹⁵

4.1.4. İlmi Yönü

Leâlî Ahmed b. Mustafa Efendi telif ettiği eserlerin şahidliği ile özellikle fıkıh, dil ve edebiyat, tefsir, kelam, hadis alanlarında temayüz etmiştir. Yaptığı tercümelemler ile türk diline ve edebiyatına da hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Fetva kâtipliği yapmış olması aynı zamanda hat sanatında da maharetli olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶

4.1.5. Vefatı

Tabakat kitaplarında vefat tarihi 971/1563 olarak verilmektedir. İncelediğimiz neticesinde *Bed'ü'l-Emâlî* adlı eserin sonunda eseri hicri 973 senesinde bitirdiğini kaydetmektedir. Bu bize müellifin bilinen tarihten daha sonra vefat ettiğini göstermektedir. Amasya kadısı iken vefat etmiştir.¹⁷

5. Eserleri

5.1. Fıkha Dair Eserleri

a) *Mecmau'l-Mesâilî's-Şer'iyye Fi'l-'Ulûmi'd-Dîniyye*

Müellifin Sâdî Çelebi, Çivizâde Mehmed Efendi ve Abdülkadir Hamîdî Çelebi'nin fetva kâtipliği görevinde bulunduğu sırada yazmış olduğu fetvaları konularına göre tasnif ettiği osmanlıca bir risaledir. Risalede ibadet konuları, zikir, muâmelât, nikâh, mehir ve talâk ile ilgili çeşitli meseleler ele alınmaktadır.

Eserde ayrıca Kemalpaşazâde Mehmed Şah Fenârî ve Ebüsuûd Efendi'nin fetvalarına da yer verilmiştir. Eserin bir nüshası Süleymaniye Ktp., 07 Tekeli 363 numarada bulunmaktadır.¹⁸

b) *Risâle fi'l-Ferâiz*

Müellifin birçok talebenin uğraşlarına rağmen amaçlarına ulaşamadıklarına binaen ferâiz konusuna dair telif ettiği eserdir. Müellif eserinde çeşitli şekillerle ferâiz konusunu anlatmaktadır. Eserin bir nüshası Süleymaniye Ktp., Mehmet Taviloğlu koleksiyonunda 212 numarada bulunmaktadır.

c) *Kitâbü'l-Fetâvâ*

Müellifin sorulu cevaplı fıkha dair meseleleri ele aldığı eserdir. Eserin bir nüshası Milli Kütüphane, 60 Hk 234/4 numarada bulunmaktadır.

d) *Dâire-i Mermûze*

Miras taksimi konularının şekillerle açıklandığı Türkçe bir risaledir. Bir nüshası Süleymaniye Ktp., Fatih, 2529 numarada 87b-91a varaklarda bulunmaktadır.¹⁹

e) *Risâle-i Mükemmile*

Müellifin bazı tefsir ve hadis kitaplarını mütaala edip itikada ve ibadete dair yazdığı eserdir. Bu eserinde itikada dair iman ve islam konularını anlatıp, ibadete dair namaz bahsini

¹⁵ Bursalı Mehmet Tâhir, s. 384; *Sicill-i Osmânî*, IV, s. 86; Nev'îzâde Atâyî, *Hadâiku'l- Hakâkik Fî Tekmileti's-Şekâik*, II, s. 44-45.

¹⁶ Bursalı Mehmet Tâhir, s. 384.

¹⁷ Bursalı Mehmet Tâhir, s. 384.

¹⁸ Ali Benli, "Leâlî Ahmed Çelebi, *TDVİA*, Ek-2, İstanbul 2016, s. 150-151; Seyyid Ahmed b. Mustafa el-Leâlî, *Mecmau'l-Mesâilî's-Şer'iyye Fi'l-'Ulûmi'd-Dîniyye*, Süleymaniye Ktp. Nu: 07 Tekeli 363.

¹⁹ Benli, "Leâlî Ahmed Çelebi, Aynı yer.

geniş bir şekilde ele almaktadır. Eserin bir nüshası Süleymaniye Ktp. Kasidecizâde Koleksiyonu 85 numarada bulunmaktadır.

5.2. Kelâma Dair Eserleri

a) Tercemetü Kasîdeti Bed'î'l-Emâlî Ma'a Şerhihâ

Bazı kimseler tarafından talep üzerine müellifin akaid ile ilgili olan *Bed'u'l-Emâlî* adlı kasîdeyi Türkçeye çevirdiği ve şerh ettiği eserdir. Eserin bir nüshası Süleymaniye Ktp. Mehmet Asım Bey Koleksiyonu 250 numarada bulunmaktadır.

b) Şerh-i Muhâkemât

Müellifin itikad konularını ihtiva eden *Muhâkemât* adlı eserin üzerine yazdığı şerhtir.

5.3. Tefsire Dair Eserleri

Havâs-ı Sure-i Fatihatü'l-Kitâb

Müellifin Fatiha suresi üzerine Osmanlıca yazdığı kısa bir tefsirdir. Eserin bir nüshası Süleymaniye Ktp. Kasidecizâde Koleksiyonu 85 numarada bulunmaktadır.

5.4. Edebiyata dair eserleri

a) Şerhu Kasîdeti'l-Bürde

Müellifin İmam Bûsîrî'nin Hazreti Peygamber'e yazdığı Kasîdetü'l-Bürde diye meşhur eser üzerine yazdığı Türkçe çeviri ve şerhtir. Müellif ayrıca bu kasîdeyi arapça gramerine göre terkibine de yapmıştır. Eserin bir nüshası Süleymaniye Ktp. Bağdatlı Vehbi Koleksiyonu 1732 numarada bulunmaktadır.

b) Kasîde-i Münferice Şerhi

Kasîde-i Münferice Şerhi İbnü'n-Nahvî'ye ait kasidenin tercüme ve şerhidir. Bir nüshası Kayseri Râşid Efendi Ktp., 570 numarada 1b-17b varaklarda bulunmaktadır.²⁰

c) Tuhfetü'l-Havas Fî Tercemeti Dürreti'l-Gavvas²¹

Arap edîbi İmam Hakîrî'nin halkın yaptığı dil yanlışlarını ayet ve hadis örnekleriyle anlattığı "*Dürretü'l-Gavvâs Fî Evhâmi'l-Havvâs*" adlı eserin tercümesidir. Eserin bir nüshası Süleymaniye Ktp. Ali Nihat Tarlan 87 numarada bulunmaktadır.

d) Münşeât

Eserin bir nüshası Süleymaniye Ktp., 34 Sü Tarlan arşiv numarasında bulunmaktadır.

e) Terceme-i Kasîde-i Tâiyye

İbni Fariz Hazretlerinin İslam ülkelerinde meşhur olan arifane kasidelerinin tercümesidir.²²

f) Dekâyiku'l-Mîzan Fî Mekâdiri'l-Evzân

Aruздan edebi bir eserdir.

g) Fatlubnî Tecidnî (Terceme-i Ba'zı Ayât-ı Zebûr)

²⁰ Ali Benli, "Leâlî Ahmed Çelebi, *TDVİA*, Ek-2, İstanbul 2016, s. 150-151.

²¹ Bursalı Mehmed Tahir, s. 384.

²² Bursalı Mehmed Tahir, s. 384.

Müellif Zebur'da geçen, Kur'an-ı Kerim'deki Rahmân suresine benzeyen bir sure olduğunu söylemektedir. Kırk beyitten oluşan eser müellif tarafından Süryânice'den Arapça'ya çevrildiği eserin giriş bölümünde zikredilmektedir. Daha sonra müellif eseri şiirsel bir metotla Türkçeye çevirmiştir. Eserin bir nüshası Süleymaniye Ktp. Lala İsmail Koleksiyonu 728 numarada bulunmaktadır.

5.5. Farsçaya dair eserleri

Menba'u'l-Kavâid ve Mecma'u'l-Fevâid

Müellifin bazı kimselerin talebi üzerine yeni başlayanlar için telif ettiği eserdir. Arapça ve farsça kâideleri aynı art arda anlatmaktadır. Eserin bir nüshası Beyazıt Devlet Ktp., 34 Dev Mer 454-19121/2 numarada bulunmaktadır.

5.6. Arapçaya dair eserleri

a) Şerhu'l-Emsile

Müellifin sarf ilminin bir parçası olan *Emsile* adlı kitaba yazdığı şerhtir. Müellif eserinde soru-cevap yöntemiyle sarf ilmine dair temel konuları cevaplandırmaktadır. Emsile üzerine bir şerh olmasına rağmen içerisinde *Binâ* kitabına ait bilgiler de mevcuttur. Kütüphanelerde birçok nüshası olan eserin bir nüshası Süleymaniye Ktp., Fatih 4757 numarada bulunmaktadır. Eserin tahkiki tarafımızdan yapılmıştır.

b) Kavânînü's-Sarf

Müellifin sarf ilmine dair ele aldığı eserdir. Tahkiki Hüseyin Kılınçarslan tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışıldı. Eserin bir nüshası Süleymaniye Ktp., Fatih 4757/2 numarada bulunmaktadır.

c) Kânûnü'l-Avâmil ve Burhânü'l-Mesâil

Müellifin nahiv ilmindeki avâmil konusuna dair Abdülkâhir Cürcânî'nin '*Avâmilü'l-Cürcânî*' adlı esere yadığı şerhdir. Bu eserin müellif nüshası olduğu müellifin vefatından önce hicrî 955 yılında telif edilmesinden anlaşılmaktadır. Eserin bir nüshası Beyazıt Devlet Ktp., 34 Dev Mer 454-19121/1 numarada bulunmaktadır.

5.7. Geometriye dair eserleri

Risâle Fî'z-Zevâya's-Selâs:

Müellifin geometrideki açılı hesaplarını ele alan risalesidir. Eserin bir nüshası Süleymaniye Ktp., Yazmabağışlar 6376 numarada bulunmaktadır.

5.8. Kaynaklarda müellife ait adı geçen diğer eserler

- Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye
- Şerhu'l-Erbaîn Hadîsen li'n-Nevevî
- Mecâlis
- Esmâu'n-Nebî

6. Ahmed b. Mustafa Efendinin Hayatını Ele Alan Kaynaklar

Araştırmacılara kolaylık sağlamak amacıyla müellifin hayatını ele alan kaynakları ayrı bir başlık altında topladık. Kaynaklar alfabetik olarak aşağıda belirtilmiştir.

- Ali Benli, "Leâlî Ahmed Çelebi, *TDVİA*, Ek-2, İstanbul 2016, s. 150-151.

- Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998, s. 354.
- Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, I, İstanbul, 1951, s. 145.
- Bahattin Kahraman, “Leâlî ve Abdurrahim Karahisârî'nin Manzum Kaside-i Bürde Tercümeleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 4, Konya 1997, s. 57-107.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, (Haz. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen), c. I, Meral Yay, İstanbul 1975, s. 384.
- Ebubekir S. Şahin, “Leâlî'nin Kaside-i Bürde Şerhi ile ilgili bir İntihal” *Türkoloji Dergisi*, c. XIV, sy. 1, s. 263-269.
- Hüseyin Kılınçarslan, “*Ahmed b. Mustafa es-Saruhânî el-Lâlî'nin Kavânînu's-Sarf Adlı Eserinin Edisyon Kritiği ve Tebyizi*” (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kâtip Çelebi, “*Keşfu'z-Zunûn*”, C.II, Dârü İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, ts, s. 433.
- Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretu's-Şuarâ*, (Haz. İbrahim Kutluk), II, TTK Yay, Ankara 1981, s. 827.
- Leyla Benli, Leâlî'nin *Terceme-i Ba'z-ı Âyât-ı Zebûr* Adlı Manzûmesi, *Türkiyat Mecmuası* c. 26/2, 2016, s. 75-93.
- Mehmet Süreyya, *Sicilli Osmanî*, IV, s. 86.
- Nev'izâde Atâî, *Hadaiku'l-Hakaik fî Tekmileti's-Şakâik*, (Haz. Abdülkadir Özcan), Çağrı Yay, İstanbul 1989, s. 45.
- Ömer Rıza Kehâle, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, Müessetü'r-Risale, I, Dımaşk, 1957, s. 308.
- Pir Mehmet Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, Trc. Owens Meredith, Cambridge, E.J.W. Gibb Memorial New Series XXIV, 1971, s. 104a-105b.
- Sadık Erdem, “XV. ve XVI. Yüzyılda Yaşamış Manisalı Divan Şairleri”, *Türkbilig*, sy. 8, Ankara, 2004, s. 90-91.
- *Sebilu'r-Reşad Dergis*, S. 297, s. 203.
- Seyyid Ahmed b. Mustafa el-Leâlî, *Mecma'u'l-Mesâili's-Şer'iyye Fi'l-'Ulûmi'd-Dîniyye*, Süleymani Ktp. Şehid Ali Paşa, nr.1066.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VI, s. 74.
- Hayruddin Ziriklî, *el-A'lâm*, Dârü'l-'İlm Li'l-Melâyîn, I, s. 257.

3. ŞERHU'L-EMSİLE ADLI ESERİN TANITIMI

1. Eserin adı

Kataloglardan tarama yaparken eserin farklı isimlerle kayıtlı olduğuna şahid olduk, Şerhu'l-Emsilet'il-Muhtelifê, Şerhu'l-Emsile, Ferhu'l-Emsile, el-Musarrah Şerhu'l-Emsile, Risâle Fî Es'ile ve'l-Ecvibe 'Alâ Emsileti'l-Ef'âl bu isimlerdendir. Ancak biz nüshaları incelediğimizde kitabın kapaklarında "Şerhu'l-Emsile li'l-Leâlî" ismini görüyoruz. Biz de bu vesile ile tezimizde "Şerhu'l-Emsile li'l-Leâlî" kullandık.

2. Şerhu'l-Emsile'nin Ahmed b. Mustafa es-Saruhânî el-Leâlî'ye Âidiyeti

Türkiye'deki çeşitli yazma eser kütüphanelerinden topladığımız 40 nüshanın hepsinde "Yüce Allah'a muhtaç, Leâlî diye meşhur Seyyid Ahmed b. Mustafa der ki (فيقول العبد المحتاج إلى الله المتعال، سيد أحمد بن مصطفى الشهير بلاللي)" (فيقول العبد المحتاج إلى الله المتعال، سيد أحمد بن مصطفى الشهير بلاللي) ibaresi mevcuttur. Dolayısıyla eserin müellife aidiyetinde bir şüphe yoktur.

3. Kütüphanelerdeki Mevcut Nüshaları

Şerhu'l-Emsile adlı eserimizin Türkiye Yazma Eserler Kütüphanelerinde birçok nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan çoğunun birer nüshasını temin ettik. Bu vesileyle nüshaları yakından inceleme fırsatımız oldu. Elde ettiğimiz nüshalar buldukları kütüphane, koleksiyon ve arşiv yerlerine göre aşağıda listelenmiştir. Tahkikte kullandığımız nüshaların detaylı tanıtımı tahkikte takip edilen usül kısmında yapılacaktır.

3.1. Eserin Yazma Nüshaları

a) Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Nüshalar:

1. A. Tekelioğlu, arşiv no: 518/2, istinsah tarihi 1105/1692'dir. Müstensih Mehmed b. Ahmed.
2. Denizli, arşiv no: 332, istinsah tarihi 1249/1833'dir.
3. Esad Efendi, arşiv no: 3122.
4. Fatih, arşiv no: 4757, istinsah tarihi 956/1549.
5. Fatih, arşiv no: 4758, istinsah tarihi 1214/1799'dur. Müstensih Ahmed Nazîf b. Muhammed b. Hasan.
6. Hacı Selim Ağa arşiv no: 1093, istinsah tarihi 1166/1752'dir. Müstensih İbrahim b. Recep.
7. Laleli, arşiv no: 3069, istinsah tarihi 1135/1722'dir. Müstensih Ömer b. Mustafa.
8. Laleli, arşiv no: 3070, istinsah tarihi 987/1579'dur.
9. M. Arif M. Murad, arşiv no: 0090. Sonu eksiktir.
10. Mehmet Asım Bey, arşiv no: 34 Ma 625.
11. Reşid Efendi, arşiv no: 1121, İstinsah tarihi 1119/1707'dir.
12. Yazma Bağışlar, arşiv no: 3924.
13. Yazma Bağışlar, arşiv no: 4164.
14. Yazma Bağışlar, arşiv no: 4915, İstinsah tarihi 1298/1880.

b) Konya Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Nüshalar:

1. Arşiv no: 07 el 2862.
2. Arşiv no: 07 BY 7128/6.
3. Arşiv no: 32 Hk 2019/2. İstinsah tarihi 1046/1636.
4. Arşiv no: 42 kon 4551/2.
5. Arşiv no: 42 kon 552/3.
6. Arşiv no: 15 Hk 808/6. İstinsah tarihi 1021/1612.

c) Ankara Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Nüshalar:

1. Arşiv no: 06 Hk 799/4, İstinsah tarihi, 1160/1747.
2. Arşiv no: 06 Mil Yz A 272.
3. Arşiv no: 06 Mil Yz A 5589. Sonu eksiktir.
4. Arşiv no: 18 Hk 340/3, İstinsah tarihi 1216/1801, müstensih İsmail oğlu Molla Ahmed.
5. Arşiv no: 55 Vezirköprü 402, İstinsah tarihi 1167/1753, müstensih Ömer b. Mustafa b. Muhammed.
6. Arşiv no: 60 Hk 389/6. Eksik bir nüsha.
7. Arşiv no: 60 Hk 2481/1. İstinsah tarihi 1209/1794.
8. Arşiv no: 64 Karaali 28. İstinsah tarihi 1151/1738, müstensih Mahmud.
9. Arşiv no: 64 Vezirköprü 680/3.

d) Çorum Hasanpaşa Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Nüshalar:

1. Arşiv no: 19 Hk 2851/2, İstinsah tarihi 1054/1643.
2. Arşiv no: 19 Hk 2790/2, müstensih Abdullah Sırrı.
3. Arşiv no: 19 Hk 5434/4, İstinsah tarihi 1235/1818, müstensih Hasan Efendi.
4. Arşiv no: 19 Hk 2822/1, İstinsah tarihi 1264/1846.

e) Mekke-i Mükerrerme Kütüphanesinde Bulunan Nüshalar:

Arşiv no: 3142, İstinsah tarihi 1242/1826.

f) Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Nüshalar:

1. Arşiv no: 45 Ak Ze 5789/1, İstinsah tarihi 1245/1828, müstensih Süleyman b. Osman.
2. Arşiv no: 45 Ak Ze 6546/1.
3. Arşiv no: 45 Hk 8034/6.
4. Arşiv no: 45 Hk 8163/1.
5. Arşiv no: 45 Hk 6852/1.
6. Arşiv no: 45 Hk 6710/4.
7. Arşiv no: 45 Hk 8315/1, müstensih Mehmed Emin b. Ahmed b. Mustafa b. Mehmed.
8. Arşiv no: 45 Hk 8150, İstinsah tarihi 1277/1859, müstensih Mustafa Şevki.

g) Balıkesir Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Nüshalar:

1. Arşiv no: 10 Hk 16/2.

2. Arşiv no: 10 Hk 262/2, İstinsah tarihi 998/1589, müstensih Hamza b. Abdullah.

h) Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Nüshalar:

1. Arşiv no: 25 Hk 24057, İstinsah tarihi 1265/1847, müstensih Seyyid Amed Tevfik b. Hasan.

2. Arşiv no: 25 Hk 20686/3.

I) Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Nüshalar:

1. Arşiv no: 37 Hk 3604/2.

i) Kütahya Vahidpaşa Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Nüshalar:

1. Arşiv no: 43 Va 2200, İstinsah tarihi 1225/1810, müstensih Ahmed b. Mustafa.

k) Beyazıt Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Nüshalar:

1. Arşiv no: 6615.

2. Arşiv no: 6512.

3.2. Eserin Matbû Nüshaları

Araştırmamız neticesinde *Şerhu'l-Emsile* adlı eserin matbu bir nüshasına rasladık. Bu nüsha 1305/1888 yılında Matbâ-i Âmire'de basılmıştır. Nüsha Süleymaniye Ktp. Celal Ökten Koleksiyonu 456 numarada bulunmaktadır.

4. Eserin Muhtevası

Müellif eserini Arapça'ya yeni başlayan öğrenciler için yazdığını zikrettikten sonra kısaca sarf ilminin gayesinden, kurucusundan, sarf ilmi ile elde edilen faydalardan bahseder.

Daha sonra eserin sonuna kadar bir muhatap soru soruyormuşçasına soruyu sorar ve cevaplandırır. Müellifin bu yöntemi bu ilimdeki hâkimiyetine işaret etmekle beraber bu ilmi ders olarak okuttuğana da bir delil olabilir. Zira biz müellifin hayatını ele alan eserlerde müderrislik yaptığına dair bir bilgiye rastlamadık. Leâlî Efendi eserini iki bölüme ayırmıştır. Birinci bölümde *Emsile-i muhtelif*'yi şerh ettikten sonra ikinci bölümde *Emsile-i muttaride*'ye geçer, fiillerin ve isimlerin çekimlerini Türkçe manalarıyla verir. Bundan sonra gene muhtemel soruları sorarak cevaplandırır. Leâlî Efendi eserinde İmam Sibeveyh (ö. 180/796) ve Ahfeş'in (ö.215/830[?]) görüşleriyle beraber cumhurun görüşüne de yer vermiştir. Az olmakla beraber ayetlerin delillerinden yararlanmıştır.

Müellif *Emsile* kitabındaki 24 siga tertibinde bir değişiklik yaparak ism-i tasğîr ve ism-i mensuptan sonra gelen mübalağalı ism-i fâili bunlardan önce getirmiştir. Buna sebep olarak da mübalağalı ism-i fâilin ism-i tasğîrden mana olarak daha kuvvetli olduğunu zikretmiştir.

Nehy-i hazırdan sonra 24 sigadaki ism-i zaman ve mekân, ism-i âlet, binâ-i merre, binâ-i nev', mübağalı ism-i fâil, ism-i tasğîr, ism-i tafdil ve fiil-i taaccüb sigaları az kullanıldıkları ve sadece sülâsî fiillere özel olduklarından dolayı bunları açıklamamıştır.

Müellif *Emsile* kitabını ilk defa okuyan kimsenin göremeyeceği birçok soruyu yanıtlayarak bu ilmin talibine ufuk vermiş ve onu düşünmeye sevk etmiştir.

5. Diğer Emsile Şerhleri Arasındaki Yeri

Emsile üzerine yazılmış farklı dillerde birçok eser mevcuttur. Biz bu çalışmamızda daha önce 21 tanesini zikrettik. Bunların hepsiyle mukayese etme imkânımız olmadığından *Emsile* şerhleri meşhur olan Muslihuddin Mustafa b. Şaban Sürûrî (ö. 969/1562) ve Dâvûd b. Muhammed el-Karsî (ö. 1169/1756) efendilerin şerhlerine baktık.

Leâlî Efendi ile aynı dönemde yaşamış olan Muslihuddin Mustafa b. Şaban Sürûrî (ö. 969/1562) Efendi *Emsile* üzerine yazdığı şerhin girişinde edebi bir üslup kullanmış, eserini bazı sevenleri tarafından gelen istek üzerine yazdığını belirtmiştir. Eserin devamında Emsile, muhtelif gibi kavramları açıklayarak, Leâlî Efendi'nin de kullandığı üslup olan soru-cevap yöntemiyle eserini tamamlar. Leâlî Efendi Emsile'yi Türkçe mana vererek açıklarken Sürûrî Efendi Türkçe mana vermemiştir. Ayrıca Leâlî Efendi'nin şerhi Bina kitabının konularını da kısmen içerdiğinden Sürûrî Efendi'nin şerhinden daha kapsamlıdır.

Leâlî Efendi'den sonra yaşamış olan Dâvûd b. Muhammed el-Karsî Efendi (ö. 1169/1756) de *Emsile* üzerine yazdığı şerhe edebi bir dil ile başlar, eserini kendi zamanındaki bazı kimseler tarafından *Emsile* öğretimine karşı çıktıkları ve bazı âlimlerin de onlara meylettiklerini görme neticesinde yazdığını söyler.

Yazdığı bu şerhte 24 sigayı açıklar üzerine sorular sorarak cevaplandırır. Bu şerh de Leâlî Efendi'nin şerhi kadar geniş değildir. Leâlî Efendi eserinde Emsile kitabı üzerine geniş bir şerh yazmış hatta *Emsile* kitabında olmayan bazı konuları da anlatmıştır.

4. SONUÇ

Uzun araştırmalar neticesinde ortaya çıkardığımız bu kıymetli eserle İslam âleminin kandillerinden olan, 16. yy'da yaşamış bir âlimimizi elimizden geldiği kadarıyla hayatı ve eserleriyle tanıtmaya çalıştık.

Bunların neticesinde müellifin dönemin önemli bir âlimi olduğuna, birçok alanda kıymetli eserler telif ettiğine, dil, edebiyat, hat ve islamî ilimlerde yetkin olduğuna şahid olduk.

Eserinde kullandığı üslup eğitimde yaygın olarak kullanılan soru-cevap yöntemi olduğundan Arapça gramerini öğretmede eğitime elverişli bir eser olduğunu gördük.

Ayrıca dünyanın en çok yazma eser kütüphanelerine sahip olan ülkemizde gün yüzüne çıkmayı bekleyen binlerce eser mevcuttur. Araştırmacıların ilgilerini bu sahaya da yönlendirmelerini, mevcut eserleri usulünce ortaya çıkarmalarını tavsiye ederim. Leâlî Efendi'ye ait özellikle fıkha dair eserleri kütüphanelerimizde beklemektedir. İlgili araştırmacıların bu eserleri usulünce günümüz ilim erbabının hizmetine sunması büyük bir hizmettir.

Bu çalışmanın Arapça'yı öğrenmeye çalışan ilim taliplerine faydalı olacağı, hayatını ve eserlerini tanıttığımız müellifimizin hayatıyla birçok kişiye örnek teşkil edeceği kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

- Akgündüz, Ahmet; "Ebusuud Mehmet Efendi", *DİA*, X, İstanbul, 1994, s. 365.
- Aydın, Cengiz; "Alâeddin Ali Kuşçu", *DİA*, İstanbul, 1989, S. 408.
- Bagdatlı, İsmail Paşa; *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn*, I, İstanbul, 1951, s. 145.
- Baltacı, Cahid; *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İrfan Matbaası, İstanbul, 1976.
- Benli, Ali; "Leâlî Ahmed Çelebi", *DİA*, Ek II, İstanbul 2016, s. 150-151.
- Bursalı Mehmet Tâhir; *Osmanlı Müellifleri*, (Haz: A. Fikri Yavuz – İsmail Özen), Meral Yay., İstanbul, 1975, s. 384.
- _____, *Osmanlı Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara, 1975.
- Çelebioğlu, Âmil; *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Meb Yay., İstanbul 1998, s. 354.
- Durmuş, İsmail; "Emsile", *DİA*, İstanbul, 1995, XI.
- El-Ferâhidî; *Kitabü'l-'Ayn*, II, Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2015, s. 391.
- El-Ganîmân; Hassan B. Abdillâh; *el-Vâdihu fi's-Sarf*, Câmî'atü'l-Melik Su'ûd.
- El-Hamelâvî; Ahmed; *Şeze'l-'Arf fi Fenni's-Sarf*, Müessesetü'l-Kutubi's-Sekâfiyye, (Thk. İrfan Matarcı), Beyrut, 2015, s. 19.
- El-İşbilî, İbn 'Usfûr; *El-Mumti' Fî't-Tasrif*, Dârü'l-Ma'Rife, Beyrut, 1987.
- Erdem, Sadık; "XV. ve XVI. Yüzyılda Yaşamış Manisalı Divan Şairleri", *Türkbilgi*, S. 8, Ankara, 2004, s. 90-91.
- Gökyay Orhan Şaik - Özen Şükrü; "Tokatlı Molla Lütfi" *DİA*, XXX, İstanbul, 2005, s. 255.
- İbn Manzûr, Muhammed B. Mükrim; *Lisanü'l-Arab*, Darü'l-Fikr, Beyrut, 2015, III, s. 1040.
- İbnu'l-Hâcib; *Eş-Şâfiye Fi 'İlmi's-Sarf*, El-Mektebetü'l-Mekkiyye, Mekke, 1995.
- Kahraman, Bahattin; "Leâlî Ve Abdurrahim Karahisârî'nin Manzum Kaside-İ Bürde Tercümelere", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 4, Konya 1997, s. 57-107.
- Kâtip Çelebi; *Keşfu'z-Zunûn*, II, Dârü İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, ts, s. 433.
- Kılıç, Hulûsi; "Sarf", *DİA*, 2009, XXXVI, s.136.
- Kılınçarslan, Hüseyin; "Ahmed b. Mustafa es-Saruhânî el-Lâlî'nin Kavânînu's-Sarf Adlı Eserinin Edisyon Kritiği ve Tebyizi" (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İzmir, 2007).
- Köse, Saffet; *DİA*, XVIII, İstanbul, 1999, s. 207.
- Leâlî, Seyyid Ahmed b. Mustafa; "*Mecmau'l-Mesâili's-Şer'İyye Fi'l-'Ulûmi'd-Diniyye*", Süleymaniye Ktp. Nr: 07 Tekeli 363.
- Nev'îzâde Atâyi; *Hadâiku'l-Hakâkik fi Tekmileti's-Şekâik*, Çağrı Yay., 1989.
- Süreyya, Mehmet; *Sicill-i Osmânî* IV, s. 86.
- Şahin, Ebubekir S.; "Leâlî'nin Kasîde-i Bürde Şerhi İle İlgili Bir İntihal" *Türkojoloji Dergisi*, XIV, sy. 1, s. 263-269.
- Turan, Şerafettin; *DİA*, XXV, İstanbul, 1999, s. 238.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yay., İstanbul, 1986.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, TTK Basımevi, Ankara, 1965.
- Yavuz, Yusuf Şevki; *DİA*, XI, İstanbul, 1999, s. 151.
- <http://hattatlarimiz.blogspot.com.tr/2016/05/hattat-seyyid-ahmed-bin-mustafalali.html> (17.01.2018).

